

The image shows the spine and front cover of an antique book. The spine is bound in a dark green, textured material, possibly leather or cloth, and features four gold-colored raised bands. The front cover is decorated with a marbled paper pattern consisting of a dark brown background with intricate, branching veins of blue and purple, interspersed with irregular patches of yellow and white. The text on the spine is gold-leafed.

Politikai
röpiratok.

71.

71
535

G R Ó F

SZÉCHENYI ISTVÁN

A NEMZETI BÖLCS

E M L É K E

EGY KÖNYÖRGÉSBEN és EGYHÁZI BESZÉDBEN

MELYET

az erdélyi unitáriusok kolozsvári templomában 1860
április 29-kén tartott gyász istenitisztelet
alkalmával

MONDOTT

FERENCZ JÓZSI

HELYBELI PAP ÉS TANÁR.

8

6175 0067027

AZ EV. REF. FÓTANODA BETŪIVEL.

1860,

J. Dallagi Mts. uat., kirendeléstől -

DEBALLAGI MÓR.

K Ö N Y Ö R G É S.

Mindenható Isten! édes Atyánk a Jézus Krisztus által! Te vagy bölcs intézője a népek sorsának, te vezeted beláthatlan akaratod örök törvényei szerint magas célja felé az emberiséget. Te gyujtod meg az ég kék sátorán égő csillagok és napok tüztét, és azokat tetszésed szerint ismét kioltod. A te műved, hogy az idők folyamában koronként nagy szellemek tűnjenek fel, melyek a világnak világoljanak. Te szólítasz elő a népek kebléből erős férfiakat, kik azoknak gyakran homályos utain elől-fényljenek, s kétes pályájukon mintegy kézen fogva vezéreljék őket. Az ilyenekre kettős mértékben lehelled Istenséged szikráit, a látásnak nagyobb erejével ruházod fel, jövőd dolgok elősejtésének lehetőségét adod nekik, de egyszersmind nagyobb kötelességeket is szabsz eléjük, sikamlósabb pályákra viszed, nagy megpróbáltatásoknak teszed ki, isteni céljaid földi eszközeivé választván őket. S a midőn bölcsességed úgy látja jónak, mennyei hajlékidba szálítod át.

Ily megfoghatatlan intézkedésed fölötti szent elmélkedés, — a legfényesebb csillag, nemzetünk oly soká s oly termékenyítőleg világosított napja lehanyatlásának gyászos emlékezte gyűjtött egybe minket ma e szent hajlékba oh Isten! Megrendül lelkünk e gondolatra: miért kelle a legnagyobb hazafit éppen e válságos pillanatban s kétségbeesés sugalmazta halállal elveszteniünk? Egy század-negyednél hosszabb idő óta fénylett ő előttünk; ő volt e népnek vezetője; ő volt irányadója gyászának legsötétebb napjaiban is; benne bizott, életéhez füzte, jóslatszerű szavaira építette jövője reményeit egy nemzet. Oh miért kelle őt, s éppen ily végzetesen elveszteniünk! Miért látogatád meg ily súlyosan tégedet igazán tisztelő népedet, irgalom Istene?!

Csöndesedjetek, oh csöndesedjetek sajtó érzéseink! Bocssás meg jósnak Atyja, ha fájdalomunk nagysága panaszra nyitja meg ajkainkat! Ne tudd fel nekünk, ha annyi milliókkal együtt, kiknek ünneplését hetek óta gyásznak ünnepévé tette e szomorú esemény, nemzeti bánat, polgári és halotti gyász vegyül a mi vallásos isteni-tiszteletünk szertartásai közé is! Hiszen ő volt, ki eleitől fogva bölcsességgel járt nemzete előtt; kinek kezében a gyakorlati élettudomány és igazság fáklyája lobogott, kinek egész élete nagy tetteknek, a közüdvnek vala szentelve, ő volt csaknem egyedüli kapcsa multnak és jövőnek! Méltó, bizonyára méltó a mi szívünk bánata, igazolva van lelkünk keserősége....!

De azért nem csüggedünk el oh mi jó Istenünk! mert tudjuk, hogy ez a te isteni akaratod műve, és hogy a mi töled jő, mind a mi javunkra van. Sőt könnyek között is áldva emeljük fel hozzád kezeinket azért,

hogy nemzetünket soha sem hagytad proféták nélkül, hogy minden időben állítottál elő mi közöttünk bölcsesket, kiknek ajkain az igazság szava hangzott, szivökben az akarat ereje, jellemökben az ősi polgári erények szeplőtlen tisztaságban, megtörhetlenül éltek. Áldunk közelebről azért, hogy azon nagy elhunytat bírnunk, szavait hallanunk megengedted, kinek emlékét ma és még ezentúl soká, két ország szentegyházaiban nemzeti és vallás különbség nélkül dicsőítik, hogy nagy tetteiben dús életét figyelemmel kísérni s hasznunkra fordítani időt és alkalmat adottál.

Oh ne hagyj el minket ezután is gondviselésnek Istene! Töröld le e nemzetnek, s nagy halottja örökösének bánat-könnyeit; oszlasd el szivünknek gyászát, add meg hő vágyaink s jogosult reményeink teljesülését. Add nekünk bölcsességed égi világát, tedd szivünkben kiürthetatlanná a honszeretet, igazságérzet, és erkölcsiség csiráit. Atyánk, ki e földön annyit munkált, add meg annak jutalmul mennyben az örök üdvösséget; közöttünk pedig tartsd fenn a megdicsőült nemes lélek szellemét, s ennek jóra munkáló ereje befolyása alatt támaszsz nemzetünk kebelében bölcs és hazaszerető férfiakat, kik vezéreljenek ezután is minket, kik hazánknak, az igazügynek mindenkor rendíthetetlen bajnokai legyenek. Fényljék világosságod választottid által mi közöttünk, mint az égnek csillagai; legyen szilárd a mi szivünk igazságban s a jó ügy diadalában való hite, mint a kösziklán épült vár.... Tartsd meg a mi halottunk által oly hathatósan hirdetett és gyászos halála által teljesen elért egyetértést, békességet hazánk különböző nyelvű és vallásu népei között, hogy mint ugyanazon egy mennyei Atyának gyermekei, valódi érdekeinket megértsük, egymást őszintén szeres-

sük s a te nevedet örökkön-örökké dicsőítsük. Ald meg hazánkat, városunkat, a keresztyén egyházakat, a nevelő intézeteket. Legyen kedves előtted oh Isten! e gyülekezet buzgó áldozata. Szenteld meg érzéseinket, gondolatainkat; szentelj meg minket mindnyájan, kiket e gyásztisztelet alkalma egybegyűjtött, s végre, tedd fogamatossá hirdetendő szent igédet. Szent fiadnak az Úr Jézus Krisztusnak nevében kérünk. Amen.

B E S Z É D.

ALAPIGE: DÁNIEL PROFÉTA XII. 3.

„És a bölcsek fénylenek, mint az égnek fényessége, és a kik sokakat az igazságra visznek, miként a csillagok, örökkön-örökké fénylenek“.

Az emberiség tökéletesedése k. H! arányban áll azon szellemi erő-összeeggel, mely ez vagy ama század, egyik vagy másik évezred folytában, a népek közös munkássága által kifejlik, és folyvást czélszerű működési téren és irányban marad. Valamint a természetben is egyik és másik nap melege közt különbség van, melyet az ugynevezett hévmérőkkel szoktunk meghatározni: ugy az emberiség életében is mindig észrevehető a tökéletesedés hévmérői fokainak koronkénti emelkedése és szállása, melyet a szellemi erők növekedése vagy apadása idéz elő. Legvilágosabb példa erre a vallástörténet, melynek kifejlődését és jelen állását, a századok és ezredek folytában előállott szellemi erőknek, most egy Mózesnek, majd egy Zoroasternek, minket illetőleg főként Jézusnak köszönhetjük; de példa erre maga a polgári miveltség, sőt mindazon ága a tudománynak, mely az emberek figyelmét már eddig is magára vonta, vagy ezután még nagyobb mértékben magára vonja.

A mit az emberiségről mondék, áll a nemzetekről, áll a kisebb körökről, társulatokról, családokról is. Mind-

ezek előhaladása, virágzása, jóléte — egész boldogsága azon szellemi erőtől függ, melyek azoknál időnként ok- és czélszerű munkásságba jönnek. Példák vannak rá, hogy gyakran egész nemzet, egyetlen-egy ember értelmi tehetségének köszönheti felemelkedését iparban, művészetben, tudományban, s az emberi hasznos foglalkozás minden ágaiban; polgári és vallási testületek, közönségek nem egyszer egyetlen-egy tag buzgóságának tulajdoníthatják fennállásukat; s kell-e mondanom, hogy a családok boldogsága többnyire egy jó atyától vagy jó anyától van feltételezve?

A mint a működésben levő szellemi erők öszvege megapad, azonnal kisebbre szállnak a munkásság arányai is, ha pedig éppen maga a munkásság szünik meg: megszünik vagy legalább egy ideig helyt-áll egyszerűsmind az egyén, a családok, községek, nemzetek s az emberiség jólétének feljebb emelkedése is, azonképpen, mint a feldobott kő, visszaesésekor a megtérési ponton még egy kis ideig megáll, s azután, ha nincs mi újabb lökést adjon, vagy nincs, a mi legalább azon helyen fenn-tartsa, szükségképpen visszaesik.

Azonban hála a Gondviselésnek! a szellemi erők más törvények alatt állanak, mint az anyagiak; azok közvetlen hatása megszűnésével, a már egyszer előhozott, kifejtett eredmények nem szünek meg; azon szellemi gazdagság, a mit századok szorgalmas fő törése egyszer előállit, többé soha sem vész el, hanem mint elidegeníthetetlen örökség az utókorra marad, s az emberiséget tökéletesedésének egyszer elért fokán fenn-tudja tartani mindaddig, míg ismét oly hatalmas szellemi erők állanak elő, melyek annak új lendülést adnak, haladását meggyorsítják s magasabb fokra emelik. Így például, hogy elsőben is a legmagasb példát idézem előttetek — azért, mivel a Jézus személyes munkássága megszűnt e földön, megszűnt-e egyszersmind életének erkölcsi hatása is? Kialudt-e üdv-adó tudományának szelleme? Teljességgel nem. Sőt a legalapo-

sabb reményünk lehet az iránt, hogy az hova-tovább elterjedtebb lesz a földön, s jövendő századok során, későbbi embernyomok törekvései által mind tisztább fényben tűnik fel az emberek között. Socrates bölcsesége, halála után — kérdem — elenyészett-e? Nem, sőt mai napig folytonos növekedésben van; és a kinek emlékét ma itt ünnepeljük, az ő egyik leghívebb tanítványa volt. S így mindazon embereknek, a kiket rendkívüli szellemi tehetségökért mintegy az ég arisztokratáinak nevezhetnénk — akik nemes levelöket úgy szolván az Istenség kezéből kapták — lelki kincseik lassanként az emberiség közös sajátjává válnak s az egyeseket ismét új erővel ruházva fel, a visszaesést szükségképp megakadályozzák; mert ha szintén egy vagy más korban a visszaesésnek némi jelei mutatkoznak is, ezek csak látszólagosak, hasonlóan a hold változásaihoz, melyek alatt ha az ma kisebbnek tűnik is fel, mint tegnap, mindazáltal eredeti nagyságából semmit sem veszít el. Az emberiségnek is folytonosan előre kell menni a lángeszek által indított és irányzott fejlődés és javulás útján, — ezt kívánja a tökéletesedés eszméje.

És ez k. H! a legnagyobb nyereség, a mit magunknak kívánhatunk; e tudat nélkül el kellene vesztünk azon reményt, hogy valaha csakugyan elérjük a tökély azon fokát, melyre az emberi-nem e földön hivatva van, mely által az Isten országa — a mi az igazság, a szabadság, az erény általános uralmát jelenti — terjedést nyerhet; mert ha a nagy lelkek elvesztésével a tölök nyert szellemi kincseket is elvesztenők, akkor úgy járnánk, mint például az, a kinek minden évben megmutatnának egy bölcsességgel tele irott könyvet, de mielőtt elolvashatná, ismét visszaveszik, hogy ki ne tanulhassa annak titkait. De hogy ez nincs így, arról kezeskednek a történet lapjai, és az a körülmény, hogy ez így nincs, legnagyobb bizonyosága egyszersmind annak, hogy az emberi élet sehogy sem hasonlítható a gyertyához, mely csak addig világít, a mig ég, s ha

a szél hirtelen kioltja, setéségbn maradnak a körülte állók. Nem; mert a szellemi fény soha sem vész el örökre, annak lángját soha sem lehet kioltani; ez elv igazságát mondja ki a proféta is az alapul vett igékben: a bölcssek fénylenek, mint az égnek fényesége, és a kik sokakat az igazságra visznek, miként a csillagok örökkön-örökké fénylenek.

E szó alatt „fényleni“—emberekre alkalmazván azt, többnyire a mai kor azon szokását értjük, melynél fogva sokan mások felett hir-névben, polgári rangban s tekintélyben, szokásaikban, sőt öltözetükben is, tilos és szabados úton—ugy a mint jö—kitünni igyekeznek. Az ily értelemben való fényleni vágyást a keresztényen vallás szelleme nem engedi meg. A midőn tehát a proféta az alapul vett igékben ugyanazt a szót ugy használja fel, hogy nála a fénylés a közönséges értelemben használni szokott kifejezéssel ellentétben, mintegy a bölcsesség jutalma, a bölcssek dicsőítése gyanánt tűnik fel, önként e kérdések támadnak keblünkben: I. kiket nevezhetünk hát bölcsseknek? és II. miként lehet másokat az igazságra vinni vagy vezetni? E két kérdésre szeretném én mai beszédem által megfelelni; mert az ezekre való tiszta és szabatos feleletadás egyenesen azon eszmék és tisztult érzések körében tartaná egyfelől az én korlátolt erőmet, melyek ez ünnep tárgyához egyedül méltók, másfelől pedig a ti becses figyelmeteket is legilletékesebben foglalhatnák el. S ha czélomat, Isten segédelmével, csak megközelíteni is képes leszek, ugy hiszem, meg fog ujulni lelketök előtt azon nagy szellem emléke, a kinek egész élete, minden munkássága éppen a feltett kérdések tiszta, világos és gyakorlati megfejtésében állott, — a kinek elvesztése gyászba borította minden jó hazafi és jó honleány szívét, a kinek gyásztiszteletére a közbánat nyomó érzése kevéssel ezelőtt egy más szent hajlékba, ma ide hívta össze a buzgó híveket, majd ismét máshová gyűjti egybe mind addig, míg a honfi bú és honfi gyász a ha-

zának legvégső szögletében is az elköltözött dicső iránt megtette édes-köteles tiszteletét. Én k. H. azon vallásfelekezet papja vagyok, melynek uralkodó jellemvonása az egyszerűség; egyházi s nem polgári beszédet tartok oly tárgy felett, mely természeténél fogva kizárja a szavak külső ékességét—hallgassatok meg, kérlek, keresztyénekhez s tárgyamhoz illő figyelemmel.

I.

Kiket nevezhetünk bölcseknek? A mily könnyű e kérdést a proféta szavai után feltenni, éppen oly nehéz rá tiszta és határozott feleletet adni, oly feleletet, a melyet mindenki megértsen, a mely mindenkinek vagy legalább az értelmes többségnek gondolkodásával megegyezzék. Az itt felmerülő nehézség nem abból származik; mintha az akár az életben, akár az irodalomban elég gyakran elé ne fordulna; mert alig hiszem, hogy lenne csak egy is köztünk, a ki egyszer vagy másszor ne olvasott volna a bölcsességről, ne olvasta volna a bölcs szónak százféle meghatározását, sőt maga is ne tette volna egyről vagy másról ama megjegyzést: „e már bölcs ember“! A miből — feltéve, hogy az emberek csak olyanhoz szólnak, a mihez jól értenek — méltán következtethetjük, hogy a ki valakit bölcsnek nevez, egyszersmind azon jegyeket is képes meghatározni, a melyek egy embert bölcsesé tesznek. Mindazáltal ha megkísértjük összeállítani azon ismertető jegyeket, a melyeknél fogva egyik ember egyet, a másik mást tisztel meg bölcs ezimmel, látni fogjuk, mily különböző mérték után indulnak el különböző emberek a bölcsék keresésére, s mennyire összeférhetetlenek igen gyakran ezek a mértékek. Így például sokszor hallottam s hallhattátok ti is, hogy a kit a világi események, a közdolgok, a népek és emberiség szerencsés vagy szerencsétlen változásai, sőt saját sorsának jóra vagy balra fordulásai se inditnak meg; a kire sem fájdalom, sem

öröm nem képes valami különös hatást gyakorolni, hanem mindig ugyanazon hideg egyforma kedélyhangulatban marad, azt sokan bölcsnek nevezik. Az ilyenek — ámbár ők magok ezen természetöket egyenesen jellemzilárdságnak hajlandók tulajdonítani, mely a külső jó vagy rossz benyomásoknak nem enged annyira, hogy azok, bensőjükben, mint a téli és nyári napok a természetben, kívülről is látható változást idézzenek elő — a valóságban legtöbbször, kimerítések alatt érdeketlenséget rejtegetnek, kiszámított magatartásukkal lelkök közönyösségét takargatják, és szoros igazságilag az emberek azon osztályába sorozandók, a melynek tagjairól a szent íróval mi is elmondhatjuk: Tudom a te dolgaidat, tudniillik, hogy te sem hideg nem vagy, sem hév: vajha hideg volnál vagy hév! Annakokáért, mivelhogy lágy meleg vagy, kivételkedésed az énszámból. Nem, ezt nem nevezhetjük bölcsességnek, vagy ha igen, legfeljebb a közönyösség, olykor tán éppen az elfásultság álbölcsességének; valamint nem anyai az a szeretet, mely egyforma szemmel s ugyanazon érzések közt néz bölcsőben vagy koporsóban nyugvó gyermekére.

Mások bölcsnek tartják azt, a ki meg tudja tagadni magától mind azt, mit akár a sors meg nem adott, akár az emberek megvontak, s nem érezvén örömmel, kényelemmel, sokszor a legtermészetibb szükségességnek is hiányát, mindezen túl, feljül teszi magát s pohár helyett tenyeréből iszik, ház helyett üres hordóban lakik. Nem lehet ugyan tagadni, hogy az ön-mérséklet, a kívánságok korlátozása, a megelégedésnek első feltételei; azonban ennek az élet mindennapi szükségéi megtagadásáig való kiterjesztését éppen oly kevésbé tarthatjuk bölcsességnek, mint a szülői gondoskodásnak ama különös nemét, a mely szerint valaki azért költené el vagyonyát, nehogy gyermekei fényűzők legyenek, és hogy azoknak is alkalmuk és szükségök legyen, ha élni akarnak, maguknak szintugy szerezni, mint egykoron ő szer-

zett vala. En az elsőt, mint a cynismus gyakorlatiatlan és civilisatio-ellenes bölcsességét, az utolsót, mint helyes célnak, helytelen eszközt egyformán elvetendőnek tartom. Az emberek egy harmadik osztálya azt is bölcsességnek mondja, ha valaki ildomosan ki tudja kerülni az élet szírteit és örvényeit, a társasági változó állapotok minden veszélyeit, még pedig az utak és eszközök igen lelkiismeretes megválasztásán kívül, arra fordítván köpenyét, a merről a szél fú; mások ismét azt nevezik bölcsességnek, ha az ember a körülményeket úgy fel tudja használni, hogy általak — helyesen vagy nem, az nem jó kérdés alá—szerencséjét megalapítja, a ki tehát a mint mondani szoktuk: zavarosban szeret halászni. Hogy az utósók megemlítésre csak azért méltók, hogy meg legyenek róva, úgy hiszem elég kijelentennem. De ki tudná elősorolni azon számtalan és meg nem állható okokat, egyesek cselekvési módját és életrendszerét, a melyeknél fogva az emberek másokat bölcseneknek kereszteltek el? Egyet azonban még említnem kell, igen azokat, a kik a bölcseset a tudóssal cserélik fel, és abban a nézetben vannak, mintha egy vagy más tudomány felkentjei egyszersmind bölcsenek is volnának, mintha a bölcsesség azon száraz okoskodásokból állana, melyekkel annyi nyelven irt ezer meg ezer könyv tele van már irva, hogy együtt tán válnék akkora hegy belőlük, mint az Ararát, a melyen egykor a Noé bárkája fennakadt. Mindezek eléggé mutatják, mily különböző jegyek után itéli meg a világ a bölcseseket, és mily nehéz ezekből az elfogadhatókat úgy kiválasztani s egybeilleszteni, hogy azok nyomán a feltett kérdésre határozott és kielégítő feleletet lehessen adni.

Ennél k. H! sokkal bizonyosabban célhoz jutunk, ha a bölcsesség és bölcs ember meghatározását azon elméleti igazságokkal hozzuk kapcsolatba, a melyek az emberi méltóság alapjául szolgálnak.

Az emberi méltóság mindenek felett a szellem ama kiváltságos tehetségében áll, a melyet most józan okos-

ságnak, majd lelkiismeretnek; most lángész, majd a dolgokba mélyen belátásnak; most az igazságosságára való erős szenvedélynek, majd az iránti mély érzésnek nevezünk, a mely képessé tesz minket, a körülöttünk levő tökélytelen tárgyak közt is magunknak a tökéletességről fogalmat szerezni, s egyszersmind arra ösztönöz, hogy a megismert tökéletesség felé törekedjünk, hogy azt legalább megközelítsük. Ha már e tökéletesség abban áll, hogy mi e földön Isten képének méltó viselői legyünk, az az: mind azt, a mit az Istenben feltesztünk, magunkból emberi erőnk szerint kifejtteni s életünkre a lehetőségig alkalmazni igyekezzünk; akkor az embernek kötelessége és földi elhivatása ez: hogy feljül emelkedve az idő és hely viszonyain, kiszabadítva magát a körülmények fejetlen, az önérdek önféjü kormányása alól, állandó igazság, változhatatlan jogosság után törekedjék akkor is, midőn az igazság, saját érdekeivel ellenkezik, vagy nagyra vágyásának akadályul szolgál, a jogosság pedig nehéz küzdelmekkel jár; tehát hogy mindenki legyen terjesztője — a szent írás nyelvéen szólva — Isten országának, a mely minden jót, minden üdvöst magában foglal. Azonban az egyenlő birtok nem egyedüli feltétele az egyenlő gazdagságnak, sőt — a mint tudjátok — éppen ellenkezőleg, sokszor megtörténik, hogy egy embernek tiz hold földről több a jövedelme, mint másnak tiz akkora területről, másnak meg bárminő bevétel mellett is házról házra járnak kölcsönt hajhászni, mivel költségében nincs rend, szükségeiben nincs mérték, a kettő közt nincs arány. Így áll a dolog a szellem országában is. Nem az egyenlő elhivatás határozza meg az ember tulajdonképpeni méltóságát, hanem az, hogy ki, miként felel meg ez elhivatásnak. Igen hosszú időt venne igénybe k. H. ha részletezném mind azon nézeteket, a melyek a figyelmes vizsgáló előtt az elhivatásnak mikénti betöltésénél felmerülhetnek; e tekintetben azért az embereknek csak két osztályára kívánlak figyelmesekké tenni. Mindnyájan ta-

pasztalhattátok, hogy némelyek mindig részletekkel, szörszál-hasogatással, kisebb tényekkel bajlódnak, míg mások az egyes tényeket összeállítva, egy magosabb igazságnak vetik meg alapját. Például, sok ember, számtalan tudós látta, századok során keresztül, hogy minden eldobott kö, levágott fa, s más apróbb hulló test a földre esik; de csak egy Newton jött rá ez egyes tapasztalatok után azon egyetemes igazságra, hogy a természeti testek kölcsönös vonzerővel birnak, mely a csillagokat s földünket is a naphoz köti, s ebből kifejtette azt a törvényt, melylyel e vonzó erő különböző távolságra kihat, s a mely ez által az égi testek útját kiszabja. Ha nem is tudták bizonyítani, legalább hitték az emberek, hogy földünk kisebb nagyobb emelkedettségekkel is egészben véve gömbölyű test, de ezen hitből csak egy Columbus lelkében született az a gondolat, hogy nyúgotra hajózva éppen úgy el lehet menni Indiába, mint a ki kelet felé indul oda; s e gondolatot tett követvén, nem sokára akadt, a ki az egész földet, ugyanazon irányt tartva, körülhajózta. Van nem egy szenvedélyes könyvbuvár, a ki egész könyvtárak történeti könyveit elolvassa, minden nevezetesebb eseményt megtart, sőt el is tud beszélni, de tudományának itt vége is van: egyetlen eszmének, mely az emberiség mivelődésére nagy mérvben folyt bé, avagy csak egy századig tartott kifejlődési műfolyamat, csak egy nép alkotmányos és polgári életének koronkénti változásait se képes figyelemmel kísérni, az azokat alkotó események egyes fonalszárait a logica és történeti menet egyenes sinorjára vonni. Míg egy más éppen ebben mester; egyenesen az indokokra függeszti figyelmét, meghányja veti elméjében az olvasott eseményeket, s ezekből biztos következtetéseket huz az illető nép jövőjére nézve, s mintegy előre megmondja: ha vajjon annak léptei a miveltség vagy elsatnyulás, a felemelkedés vagy alásülyedés felé vannak-e irányozva? Szóval: némelyek életben és tudományban megelégesznek azon részletekkel, a mi-

ket itt ott töredékesen látnak, tapasztalnak, míg másokat kutató szellemök, a dolgok mélyére ható eszök arra ösztönöz, hogy az öszhangzást és egységet, a következetességet és folytonosságot, az észszerűt és átalánost mindenben felfedezzék; és éppen a léleknek e magasb tehetségében és hajlamában, e nemesebb munkásságában — a mely szerint az ismert körülményekből és meglevő dolgokból az elrejtett indokokra és jöhető esetekre következtünk — áll a bölcselkedés, minélfogva azokat, a kik azzal bírnak, azt sikerrel és közhaszonnal gyakorolják, bölcseknek nevezhetjük.

Tartok tőle k. H. hogy a midőn én egészen a számító ész, az elmélkedés, s nem az érzések, nem az érzélgés útján vezeték titeket a bölcs ember ismertető jegyeinek összeállításában, kissé nehéz és száraz útát választottam, a melyen hatni alig, használni azonban tán lehet. Ismét tárgyamra kell hivatkoznom. A kire vonatkoznak, s a kire hogy jól illjenek szavaim, szilárd akaratom, annak írásai, tettei, példái, összes társadalmi és tudományos életbeni működése, egész élete egy nagy tiltakozás az érzélgés, a szóvirág, a hatás keresés ellen s egy lángvonásokkal irt intés arra nézve: hogy nemzetünk valahára határozottan az értelem, az eszély, az okosság tiszta számítási terére lépjen! S én künn életemben is, annyival inkább itt benn és éppen ma, megismerem e tiltakozás igazságát s teljesítem ama bölcs intést, rám nézve szent parancsot! Ám az értelem gyakorlása nem kis szolgálatot tesz a szív nemesítésére, s az érzéseket választva irányadókul, bárminő tiszták legyenek is azok, lépteink soha sincsenek annyira biztosítva befolyásuk alatt, mint az értelem kormánya alatt. Legérezhetőbben meggyőzhet minket erről a multnak emléke és a jelen helyzet, a mely ránk nézve bizonyosan kedvezőbb lenne, ha nem hódolánk vala kiválólág érzéseink búbájos hatalmának, hanem figyel-

meztünk volna egy magasb értelmiség útmutatásaira s az ész mathematicai tételein alapuló bölcsességének komolyabb szavaira is, azon szavakra, melyeknek igazsá-
gát most kezdjük mindnyájan átlátni, midőn azokat többé nem hallhatjuk, de a melyek viszhangzanak mindnyájunk szívében most, s viszhangzani fognak örök idő-
kig, fájdalmasan emlékeztetve arra, a mit eddig nem tettünk, hogy nemzetünk jövőben legyen férfi s járjon a számítás és ész tanácsán.

Az iménti elmélkedés és e rövid kitérés után most már így felelhetünk meg a feltett kérdésre: bölcs ember az, a ki figyelemmel kíséri az egyes eseményeket, tapasztalatokat gyűjt, a multból következtetések huzva kimagyarázza a jelent, s mindezeket összeállítva belát a jövő títkaiba, mintegy előre megmondja a bekövetkező eseményeket, s magát ezekhez alkalmazva, rá háramló kötelességeit hiven teljesíti. És ne gondoljátok hogy ez lehetetlen volna; hiszen hány családátya van, a ki gyermekeinek maga viseléből, hajlamaiból, szokásaiból előre belátja a végromlást vagy felemelkedést, a mely nevét és családját gyermekeiben érni fogja? Hogy állításomat mindnyájatok előtt ismert tapasztalati igazsággal bizonyítsam, nemzetünk jelenben nem éppen egy oly nagy hazafinak szentel-e országszerte gyász-emlékünnepet, a ki mint egy proféta állott a mult és jövő között, a kinek világos szelleme előtt feltárultak a lefolyt századok nyílt tanúságai, fel a bekövetkezendő dolgoknak titokszerű bizonyosságai, a ki kitalálta azon Archimédesi pontot, melyről nemzete ujja teremthető volt, a mely abban állott, hogy a nemzet bizzék magában, ismerje meg magát és munkálkodjék; kimutatta az utat, melyen az egyedül képes célját elérni; s mindezeketől áthatva, élete feladatának tekintette, hogy hazáját s hön szeretett nemzetét folyvást intse, buzdítsa, tanítsa hogy ne csüggedjen, hogy tegyen és legyen?! Oh bi-

zony nem csupa képzelet a bölcs; lenni kell bölcseknek; mert ezek nélkül elvesztené az emberiség irányát, bujdosóvá lenne a földön, nem ismerve a legfőbb szépet és jót, nem törekedve magasb czélok és nemesb eszmék valószínűsítésére, nem ismerve hazát, nemzetet — a mig ezek mint az égnek fényessége állnak előttünk, utat mutatva a merre haladnunk kell, a miveltségre, jólétre, igazságra.

De mi módon? Ezt lássuk beszédem második részében, melynek tárgyául, a mint emlékezni fogtok, azt a kérdést tűztem volt ki: miként lehet másokat az igazságra vezetni?

II.

Másokat vezetni k. H. szó szerénti értelemben csak úgy lehet, ha mi magunk megyünk elől. Ez állításra ellenvetésül azonban lehetne felhozni egyes példákat, a hol a vezér maga ugyan nincs elől, mindazáltal az első szerepét ő viszi és talán több sikerrel, mintha éppen előmenne. De ez tán csak az egy hadfolytatásban van így, a hól a mint tudjuk a vezérek most már nem igen használják az „utánam“ felkiáltást, hanem bizonyos távolságból küldik meg az „előre“ parancs-szót. De a vezetésnek ez a neme itt is csak az újabb időkben nyerte magának ezt a kiváltságot; mert egy Hunyadi, egy Zrinyi és annyi más dicső hőse nemzetünknek a legközelebbi idő-kig a csatákban is magok mentek elől, és éppen ezért a vezérek hősi bátorságu példaadása, ha lettek volna, a nyulszívűeket is, oroszlány bátorságuakká, hősökké tették volna. E mellett még azt is meg kell jegyeznünk, hogy ha bár a vezér ma már nincs is személyesen a sereg előtt, ott van a vezéri eszme és terv, a mely töle származik, a mely mindig elől megy, mindnyájokat lelkesíti és a melynek nagyságával és helyességével a vezér nagysága, a siker biztossága is arányban áll.

Azonban az ellenvetésül felhozható példának és a tárgyalás alatt álló vezetésnek igen kevés hasonlósága

van egymással, legfennebb annyi, hogy mindkettő a győzelmet tartja szem előtt; de míg az egyik elérheti a győzelmet helyes parancsok kiosztásával, addig a másiknak, a ki előtt ugyyszólván az erkölcsi győzelem áll, ha sikerrel akar hatni, nem csak a vezéreszme helyes kitűzésével, a körülmények és akadályok okos belátásával, hanem az elsőnek megtestesítésével s erre nézve az alkalmas eszközök kiválasztásával, az utósoknak pedig bölcs elhárításával mindenhol személyesen, tettel kell előlmennie. Így például a gyermeket hiába figyelmeztetjük helyes magaviseletre, ha mi tőlünk ugyan azt példában nem látja; a tanítványt hasztalan intjük kötelességeire, ha magunk mint tanítók a mieinket nem teljesítjük, s így tovább: minden más bármily czélú és természetű erkölcsi győzelemre buzdítani, lelkesíteni lehet ugyan szóval, beszéddel is, de ezeknek hatása inkább a lánghoz hasonló, mely hirtelen ellobog s többnyire nem bírja egészen át melegíteni a felébe tartott tárgyat, míg a tett, mint parázstűz nagyobb meleget, több buzgóságot, tartósabb lelkesedést szokott kifejtetni. Innen van már, hogy a kiknek keblében valaha azon üdvös eszme született, hogy a társadalomnak, nemzetöknek vagy az emberiségnek irányadói legyenek, mind azok nem üres szavakkal, hanem tettekkel kezdték meg fellépésüket; a mint ezt legvilágosabban mutatja Jézus története, a ki tanításait csudatételekkel kötötte össze, azok igazságát egész élete folyásával bizonyította be; de bizonyítják az emberiség annyi más jelesei, a kik tudományban és művészetben, a valást vagy a közerkölcsöket illetőleg mint irányadók, vezetők vagy reformatorok állottak egykor nemzetök vagy bármely kisebb társulat előtt. Így tehát arra, hogy másokat vezessünk, első kellék az, hogy mi magunk menjünk elől jó példával, nemes tettekkel és sokszor nagy áldozatokkal. De ez még nem elég; az irányadónak e mellett mindig jól meghatározott, bizonyos czél felé kell törekednie, melyre másokat is vezetni akar.

Alig van közönségesebb kérdés ennél: vajjon mi

célja van ennek vagy annak az embernek? és ismét: mi célból teszi ezt vagy azt valaki? Ezen, mondhatnám ösztönszerű kérdések megerősíteni látszanak azt a tapasztalati igazságot, hogy a cél meghatározása nélkül senki egy biztos lépést sem tehet, s a ki valamihez előre megállapított terv nélkül kezd, többnyire úgy jár, mint az iránytőjét vesztett hajó, mely ha a jó szerencse kedvez, partra juthat ugyan, de e part észak helyett délen, nyugot helyett keleten lehet. Ezért van, hogy józan észjárásu s gyakorlati cselekvés-módu ember még kicsinynek nevezhető foglalatosságai által is mindig egy bizonyos célt törekszik elérni: vetünk azért, hogy arassunk; tanulunk azért, hogy ismeretekben gazdagodjunk; szerzünk azért, hogy életünket biztosítsuk. Innen van, hogy a cél nélküli életet olyannak tekintjük, a mely magában semmi belbecsesel sem bir, míg a célokkal összekötött életet, a legnagyobb kincs gyanánt őrizzük, s elvesztése felett fájdalmas könnyüket hullatunk. A midőn tehát mindennapi foglalatosságainkat sem végezhetjük meghatározott cél nélkül, mennyivel inkább szükségünk van erre olyankor, midőn magunkkal másokat is vinni akarunk, midőn vezetői szerepet vállalunk magunkra. A cél nélküli vezér, a példabeszéd szerént, hasonló a világtalanok vak vezetőjéhez, a minek következéseit nincs miért én mondjam el, ott van minden kor, ott van minden nemzet, sőt minmagunk s családink történetében az ezer meg ezer siralmas példa.

És itt már helyén lesz a cél milyenségét is meghatároznom, a mit az emberek oly sokszor fognak fel bálul, önzőleg számitnak ki, igen gyakran egészen eltévesztenek szemeik elől. Ugyan is szinte naponként láthatjátok, hogy az embereket cselekedeteikben igen sokszor — hogy ne mondjam legtöbbsnyire — az ön-érdek, a nagyravágyás s más mellékes tekintetek vezetik, s míg szándékukat kívülről a közhasznuság kapós színeivel igyekeznek befesteni, addig a belőlről levő eredeti magból az önhaszon-lesés csirái fejlenek ki! Oh hányszor

nem adtuk meg ennek árát mi is polgári, vallásos és nemzeti életünk eddigi viszontagságos folyamában? Jobb hogy mellőzzük, vagy borítsuk be legalább ma, a mai nap fátyolával az egész kérdést!.. A míg tehát egy részről másokat vezetni akarván, bizonyos cél kell kitűzni magunk elé, más részről e célnak szentnek, vagy a mint a proféta az alapul vett igékben maga meghatározza, igazságnak kell lenni. Igen k. H. mert egyedül az igazság útján lehet és szabad az embernek felemelt fővel járni, egyedül az igazság biztosít a jó siker felől, minthogy ez, természeténél fogva kizár minden önérdeket, minden nagyravágyást, minden kétszínűséget, melyek oly sokszor hiúsították meg a legjobb akaratot is. De szükséges, hogy szent és igazságos legyen a cél, melyre másokat vezetni akarunk azért is, mert csak akkor gyakorolhatunk jótékony s maradandó hatást a nagyobb közönségre. A kinek e szóra, vagy állításra, feljebb kifejezett nézetim s a nagy közönség szavával-élés szempontjából tán észrevétele lenne, jegyezze meg, kérem, hogy én itt, mint mindenütt, az értelemnek okok alapján meggyőzési módját értem, nem fülesiklándó, képzelődést ringató beszédbeli magával ragadást és megindítást; a közönség alatt pedig nem azt a tömeget értem, mely mint a gyenge nád arra hajlik, a merről a legkisebb szél fuvását érzi, melyet most jóra majd rosszra egyiránt fel lehet használni; nem is azt, a mely ma saját ítélet és meggyőződés nélkül hozsánnát, holnap pedig szint azonképpen „feszítsd meg“-et kiált, hanem a mely szintén meggondolja: mit, miért tesz, s kell tenni, a mely jó és rossz felett itélni képes, és csekély kívülről jövő gyámolítás mellett maga határozza meg öncselekedetei irányát; az ilyenekre csak akkor gyakorolhatni befolyást, ezekre nézve a vezetőnek okoskodása csak akkor bír meggyőző erővel, ha határozottan kimutatja a célát, a melyre törekszik, megfoghatóan kijelöli az utat, a melyen e célhoz vezetni akar másokat. Az ily vezető után bizalommal megy a nép, az ily utmutató bizton számíthat az utókor tiszteletére még azon

esetbenis, ha — a mint sokszor megszokott történni — kis időre az igazság ügye veszélyben látszik is forogni; kis időre — mondom — mert a megismert igazság saját erkölcsi értékét soha sem vesztheti el, valamint a nap nem veszti el fényét azért, mert fellegek borítják, s győzelme is előbb-utóbb, mint léte oly bizonyos.

Mindezeket már összefogva a második kérdésre így felelhetünk meg: Vezetni lehet másokat annak, a ki minden jóban, minden üdvösben szóval és tettel maga megy elől; az igazságot szemei elől soha sem téveszti el; mindig tiszta, józan elvekre épít, a melyek meghatározzák munkásságát és tetteit, ezek által pedig annyi erkölcsi befolyást gyakorol egyesekre úgy mint olykor egész népekre, hogy minden ember önként így kiált fel: ez a mi tanácsadónk, őtet hallgassuk; ez a mi igazi bölcs vezérünk, őtet kövessük. A proféta is egyenesen az ilyenekről mondja: a bölcsök fénylenek, mint az égnék fényessége, és a kik sokakat az igazságra visznek, miként a csillagok örökkön-örökké fénylenek.

Meg vagyok győződve k. H. hogy nevének avagy csak egyszeri kimondása nélkül mindnyájan tudjátok, hogy engem mai beszédem tárgyára gr. **Széchenyi István**-nak, a nagy nemzeti bölcsnek, a magyar nép jövőjébe mélyen belátó vezérnek mindkét országban gyászolt véletlen halála vezetett, hogy az ő dicsőült szellem-árnya, élete és munkássága lebegett lelkem előtt akkor, midőn a bölcs ismertető jegyeit és az irányadás, a vezetés módját meghatározni igyekeztem; mert gr. **Széchenyi István** kettős mértékben birta a bölcs tulajdonait, ő — annyi milliók közt — legjobban tudta, miként kell másokat az igazságra vezetni, s mindezekért a proféta szavai: hogy a bölcsök fénylenek, mint az égnék fényessége, és a kik sokakat az igazságra visznek, miként a csillagok örökkön-örökké fénylenek, gr. **Széchenyi Istvánra** leginkább alkalmazhatók.

Mihez képest jól esik hinnem, hogy ha bár sem nagy feladatunknak, sem várapozástoknak nem felelhettem is meg— a mit én magam leginkább érzek— mindazáltal nincs közöttetek egy is, a ki a hazafiai kegyeletnek szent vallásunk és egyházunk formái közötti ez ünnepélyes kifejezését másképp, mint kegyeletes érzések között fogadta s abban keresztyéni áhítatossággal vett részt. Ám a hálatisztelet ez adójával mi mindnyájan tartozunk neki, mint a magyar tudományosság és köz-élet megalapítójának, mint nemzetiségünk újjá teremtőjének, mint alkotmányos és nemzetiségi törekvéseink mérsékelt, gyakorlati és bölcs vezérének, mint a társulati szellem felébresztőjének és kifejtőjének, mint a hazai ipar, kereskedés és okszerű gazdaságat felemelőjének, mint hazánkat szive megszakadásáig szerető s ez idők szerint legnagyobb magyarnak!

Meghajlik a mi lelkünk a bibliai bölcsék és szent írók előtt, megadjuk a köteles tiszteletet Hellasz és az ókor más bölcséinek, de azzal is tartozunk nemzetünk közvéleményének s önmeggyőződésünknek, hogy gr. **Széchenyi Istvánnak**, a mi legnagyobb bölcsünknek, és századok óta legnemesebb hazánkfianak szellem-nagysága előtt leboruljunk, s mély tiszteletünket iránta kifejezve, itt ez imádságra szentelt helyen, kérjük a mindenható Istent: Tartsa fenn a nemzet nagy bölcsének fényét, jövőkbe beható lelkének világot a szerencse vagy netalán ránk következhető ború napjaiban nemzetünk fiai között, hogy a magyar, azon tudomány zászlója alatt, a melyet az elköltözött dicső lélek hirdetett, melyért élt és halt, veszélyek nélkül érhesse el egykor ama dicső távol cél: nemzetünk újjá születését, melyért az idvezült szive oly soká s oly hön dobogott, melyre lelke oly epe-dő szomjjal vágyott! E végre pedig a haza szeretetében, ügyeinek buzgó pártolásában, jobb jövőjének hitében és előkészítésében egyesüljön minden ember, kit a haza közszeretete és sorsa egy feloldhatatlan szent kapcsolatba fűzött össze. A megmérhetetlen távolság, mely köztünk és

e nagy szellem között van, ne lankaszsa senki buzgóságát; mert az Idvezítő tanítása szerént attól kérnek sokat, a kinek sok adatott. Mindenki eleget tesz, ha híven betölti a kört, a melyben él és munkálkodik; és ha mindenki megviszi hazájának, nemzetének azt, a mivel tehetsége szerént tartozik, akkor Isten segítségével el fog jöni, amiért a költő oly reményteljesen sohajt fel: egy jobb kor, mely után buzgó imádság epedez százezrek ajakán; akkor utódink áldó emlékezetében minden jó honfi és honleány emléke élni fog, s e föld jutalma- a tiszta öntudat s nyugodt lelkiismeret drága jutalmánál fényesebb jutalmat nyer az egekben, bizonyosan meghallván egykor ama szavakat: Jól van jó és hiv szolgám, a kevesen hiv voltál, többre bizlak ezután, menj be a te uradnak örömébe. Ámen.

B E Z Á R Ó I M A.

Isten! bölcsesség és igazság kutfetje! Hozzád folyamodunk, téged kérünk: taníts meg minket a bölcsesség és igazság útain járni. E végre ird mélyen szivünkbe azok tanításait, a kik egész életöket egy szent célnak, a mi jólétünk és boldogságunk előmozdításának szentelték; és a midőn az ilyeneknek elvesztése miatt mély bánat fogja el lelkünket, vigasztalj meg hitünk azon biztatása által, hogy te soha sem szünsz meg rólunk gondoskodni, s koronként ismét támasztasz közöttünk bölcseket, a kik megvilágosítsák értelmünket, nemesítsék érzéseinket, egy célra irányozzák s megszilárdítsák akaratunkat, hogy mindenkor és mindenben átlássuk minjavunkat s kövessük a te akaratodat, tudván, hogy ez által e földön muló jólétünket, az egekben örök üdvességünket munkáljuk. Ámen.

DE BALLAGI GÉZA.





